

УДК : 371.9+305.908.161+305.908.162+613.7

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ІЗ СЕНСОРНИМИ ПОРУШЕННЯМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Ольга ФОРОСТЯН, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, м. Одеса, Україна, forostan@ukr.net

Висвітлені питання щодо сучасного стану розвитку фізичного виховання дітей із сенсорними порушеннями. Переглянуто зміст, форми й методи навчання, науково обґрунтовано комплексне використання засобів корекції та компенсації порушень психофізичного розвитку в дітей із сенсорними порушеннями, відповідно до вимог сучасної освіти в Україні.

Ключові слова: соціальна реабілітація, фізичне виховання, сенсорні порушення.

Ольга ФОРОСТЯН, Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, м. Одесса, Украина

ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ С СЕНСОРНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Освещенные вопросы состояния развития физического воспитания детей с сенсорными нарушениями на современном этапе. Рассмотрено содержание, формы и методы обучения, научно обосновано комплексное использование средств коррекции и компенсации нарушений психофизического развития у детей с сенсорными нарушениями, которые отвечают требованиям современного образования в независимой Украине.

Ключевые слова: социальная реабилитация, физическое воспитание, сенсорные нарушения.

Olga FOROSTYAN, South Ukrainian national pedagogical university named K. D. Ushinskogo, Odesa, Ukraine

PHYSICAL EDUCATION OF CHILDREN WITH TOUCH LACKS AT THE PRESENT STAGE

Development of the theory and practice of social rehabilitation of persons with sensory disabilities by means of physical training and staffing of activity of special educational and rehabilitation establishments by specialists on physical education with the process of reform of industry of the special education. It was the period of basic changes concerning the state and society to children with sensory disabilities, revision of the contents, forms and methods of study, scientific substantiation of complex use of means of correction and compensation of violations of psychophysical development in children with sensory disabilities, creations of essentially new training programs from physical training. In independent Ukraine actions concerning providing special schools with special constructions, necessary for development of children with sensory disabilities, were accepted, the position of the teacher of physical culture was entered. The important role in improvement of work of special school was played by understanding of that the high level of teaching and educational and correctional work at school in many respects depends on the solution of special problems of physical education. In recent years ideas of inclusive training and education of children with disabilities, including children with sensory disabilities which widely are attracted to exercises and sport through the Paralympic movement develop and embodied in our country. After finding of independence by Ukraine granting a message to each person of opportunity full-fledged

© Форостян О., 2015

public life becomes a problem of vocational education. The increased interest in society to problems of training and education of children with deviations in development makes active speech pathologists on search of more effective techniques of correctional work with pupils. Physical education of children with sensory disorders becomes the integral component of correction-rehabilitation process of the special school. Since independence of Ukraine till present time gradual integration medical diagnostics and correction and pedagogical activity rehabilitation, further expansion of objects of activity of the social teacher, broad development of the directions and the content of social pedagogue work or socio-pedagogical work, and also partial taking into account of progressive experience of activity of the social teacher in work with children who had psychophysical and intellectual defects, the development of the defektologichesky which is saved up in Ukraine at the previous stages becomes a characteristic tendency of development of retardation or defektologichesky science.

Keywords: social rehabilitation, physical training, touch lacks.

На сучасному етапі розвитку суспільства досить гостро постала проблема розв'язання питань, пов'язаних із дитячою інвалідністю. Тому, першочерговим завданням соціальної політики держави є забезпечення нормальних умов життєдіяльності та повноцінної адаптації дітей з сенсорними порушення в соціумі, що і передбачено: урядовою програмою «Діти України», цільовою комплексною програмою «Фізичне виховання – здоров'я нації», законами України «Про концепцію розвитку охорони здоров'я населення України», «Про охорону дитинства». Провідною ідеєю досліджень останніх років є орієнтація на ефективне використання збережених аналізаторів і функцій з компенсаторно-корекційним навантаженням, цілеспрямований розвиток психічних процесів, що зумовлюють рівень опанування дітьми різних категорій знань, умінь і навичок, відповідну освіченість та інтеграцію їх у сучасне суспільство (В. Засенко, В. Бондар, Л. Куненко, Б. Сермеєв, В. Синьов, Є. Собонович, В. Тарасун, Л. Фомічова, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін.).

Мета статті – здійснити системний аналіз сучасного стану розвитку фізичного виховання дітей із сенсорними порушеннями як цілісної педагогічної системи.

Відповідно до мети визначено такі завдання:

1. Виявити й проаналізувати соціально-економічні, культурологічні, теоретико-методологічні чинники розвитку фізичного виховання дітей із сенсорними порушення.
2. Здійснити науково обґрунтований аналіз процесу розвитку фізичного виховання дітей із сенсорними порушення, що базується на дослідженнях педагогічної теорії і практики, для усвідомлення принципів, змісту і методів його організації.
3. Узагальнити й систематизувати набутий в українській дефектології досвід фізичного виховання учнів із сенсорними порушеннями як чинник прогнозування подальшого розвитку теорії і практики досліджуваного феномену.

Як зазначають В. Бондар [3], В. Засенко [4], А. Колупаєва [5] в останні роки в нашій державі розвиваються і втілюються ідеї інклюзивного навчання та виховання дітей з обмеженими фізичними можливостями, зокрема й дітей із сенсорними порушеннями, які широко залучаються до занять фізкультурою й спортом через паралімпійський рух.

Освітні реформи стосуються й фізичного виховання школярів. Так, за роки незалежності в Україні відповідно до Державних стандартів, укладено нові програми з фізичної культури для спеціальних закладів освіти, розроблено та впроваджено Державні тести і нормативи фізичної підготовленості осіб із порушеннями зору і слуху.

До розробки цих документів залучалися провідні фахівці-науковці в галузі корекційного фізичного виховання глухих та сліпих дітей. У 1991 р. Н. Байкіна та Б. Сермеєв [1] видали навчальний посібник «Фізичне виховання в школі глухих та слабочу-

ючих», у якому, зокрема, було вміщено нову авторську програму для 12-річної школи цих категорій дітей. У 1995 р. програму з фізичної культури для учнів зі зниженим зором уклали Б. Сермеєв, Б. Шеремет та ін. На основі цих перших у незалежній Україні програм у подальшому удосконалювався зміст фізичного виховання, відбувався розподіл годин між розділами програми. Посилювалася їх корекційна спрямованість, створювалися умови для диференційованого підходу до учнів на основі врахування особливостей первинного дефекту, що підтверджується порівняльним аналізом програм різних років. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» і Постанови Кабінету Міністрів України «Про державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України» (1996 р.) були розроблені «Стандарти фізкультурної освіти» і «Державні тести і нормативи фізичної підготовленості для дітей із сенсорними вадами»: сліпих і слабозорих 7 – 16 років (2002 р.), глухих та слабочуючих учнів 7 – 16 років (2002 р.). Вправи комплексних тестів оцінювання стану фізичної підготовленості увійшли окремим розділом у нові програми з фізичного виховання для шкіл сліпих і слабозорих (2014 р.) та глухих і слабочуючих дітей (2014 р.).

Новим кроком удосконалення фізичного виховання дітей із сенсорними порушення в Україні була розробка у 2010 р. програми для підготовчого – 6 класів шкіл для дітей зі зниженим зором обов'язкового предмета «Лікувальна фізична культура».

Позитивні зміни у практиці фізичного виховання дітей із сенсорними порушення пов'язані з суттєвою активізацією наукових розробок відповідних проблем в Україні. У подальшому в наукових школах видатних українських дефектологів було значно урізноманітнено тематику досліджень. Предметом досліджень було з'ясування специфіки навчання дітей із сенсорними порушення тому або іншому виду спортивно-фізкультурної діяльності та її вплив на корекцію фізичного та рухового розвитку дитини. Так, у сурдопедагогіці доведено позитивний вплив занять різними видами гімнастики (І. Ляхова, 1992 р.), музично-ритмічних занять (Н. Карабанова, 1993 р.), спортивного орієнтування (О. Романенко, 1997 р.), дихальної гімнастики у поєднанні з циклічними вправами – плавання, біг (І. В. Ковшова, 1997 р.), легкої атлетики (І. Бабій, 2000), спортивних єдиноборств (А. Мутьєв, 2003 р.), плавання (О. Сокирко, 2008 р.), формування танцювальних рухів (С. Стат'єв 2013 р.) та ін.

У тифлопедагогіці тематика експериментальних досліджень різних видів фізкультурно-спортивної діяльності, спрямованої на розвиток дітей із порушеннями зору значно обмежена і стосується переважно плавання [2]. В ґрунтовних дослідженнях Д. Силантьєва (2001 р.), К. Яримбаш (2005 р.) з'ясовані педагогічні умови реалізації оздоровчих, розвивальних, корекційних функцій плавання, особливості навчання цього виду спорту сліпих дітей, виявлено його роль у ранній корекції різних показників фізичного розвитку дитини. Ці висновки доповнюють дослідження А. Гета (2002 р.), який довів позитивний вплив плавання не тільки на фізичний розвиток, а й на корекцію психоемоційного розвитку слабозорих дітей, зокрема на подолання характерної для багатьох із них водобоязні.

Діапазон сучасних досліджень українських учених галузі фізичного виховання дітей із сенсорними порушеннями охоплює діагностику та корекцію все більшої кількості показників ушкодженого психофізичного розвитку дітей (наприклад, у сліпих – гнучкість (О. Коломійченко, 2007 р.), витривалість (О. Криличенко, 2007 р.) та ін. – а також різні вікові періоди розвитку вихованців – від дошкільників (Я. Крет, В. Ковиліна, А. Андроян, Ю. Картава та ін. – до старшокласників та дорослих (П. Євтухова, 1996 р.; О. Колишкін, 2004 р. та ін.).

В українській дефектології проведено дослідження актуальної і перспективної проблеми – створення, апробація і запровадження технічних засобів корекції в фізкультурно-

спортивній роботі з інвалідами, зокрема по зору (Ю. Вихляев, 2011 р.). До цього напряму досліджень варто віднести і роботу І. Хмельницької, яка запропонувала комп'ютерні системи контролю моторики школярів з порушеннями слуху в програмуванні фізкультурних занять (2006 р.). У дослідженні І. Ляхової (2006 р.) [6] обґрунтовано теоретико-методичної основи корекції рухової сфери дітей зі зниженим слухом засобами фізичного виховання, зокрема шляхом залучення їх до активної пізнавальної діяльності. У незалежній Україні проведено унікальне для дефектології дослідження, яке продовжує традиції нашого класика, лауреата Державної премії СРСР в галузі науки І. Соколянського і стосується однієї з найскладніших для корекційної педагогіки проблем – виховання сліпоглухих дітей. Під керівництвом Б. Сермеєва Б. Долинський на підставі багаторічного вивчення фізичного розвитку дітей із полісенсорними порушеннями та практики роботи з ними обґрунтував специфічні види занять з фізичного виховання, що не тільки поліпшують їх соматичний і фізичний розвиток, а й є засобом компенсації і корекції множинного дефекту.

Розвиткові теорії і практики фізичного виховання дітей із сенсорними порушеннями в Україні, розширенню географії наукових пошуків та кола дослідників сприяло розгортання в державі у вищих закладах освіти підготовки спеціалістів з адаптивної фізичної культури та відповідної дослідницької та методичної роботи. Це пов'язане зі значною активізацією інваспорту й виходом його на паралімпійський рівень. Такі дослідження проводяться у Львівському державному інституті фізичної культури, Національному університеті фізичного виховання та спорту, Запорізькому Державному університеті, Рівненському ЕП ім. С. Дем'янчука, Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова, Луцькому інституті розвитку людини та Південноукраїнському національному педагогічному університеті ім. К. Д. Ушинського.

Отже, аналіз сучасного стану розвитку теорії і практики фізичного виховання дітей із сенсорними порушеннями дає змогу зробити такі висновки:

1. З отриманням незалежності в Україні проголошено, що інвалід є повноцінним громадянином і має можливість здійснювати свої громадянські права на рівні з усіма іншими членами спільноти. Відповідно до цього в Україні створюється нормативно-правова база щодо інклюзивного або інтегрованого навчання і виховання дітей з обмеженими можливостями, в тому числі і дітей із сенсорними порушеннями. Вводяться нові стандарти освіти і шкала оцінки досягнень учнів. Це стосується і фізичного виховання. Останніми роками в Україні створена інфраструктура для розвитку фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи серед інвалідів. Основною метою залучення дітей та підлітків із сенсорними порушеннями до регулярних занять фізичною культурою і спортом є відновлення в них втраченого контакту з навколишнім світом, створення необхідних умов для інтеграції в суспільство, участь у суспільно-корисній праці і поліпшення здоров'я.

2. Здійснено цілісний аналіз процесу становлення й розвитку фізичного виховання дітей із порушеннями слуху і зору в декількох аспектах: виявлення особливостей фізичного розвитку дітей із сенсорними порушеннями та усвідомлення необхідності надання фізичному вихованню корекційно-компенсаторної, реабілітаційної спрямованості; аналіз змісту фізичного виховання таких дітей, спрямування його не тільки на подолання порушень у діяльності різних систем і функцій організму (серцево-судинної, дихальної, моторної та ін.), а й на подолання відставання у розвитку усного мовлення у глухих дитини або подолання обмеженості просторової орієнтації у сліпих дитини, розвиток їх пізнавальної діяльності; становлення системи підготовки фахівців з фізичного виховання осіб із сенсорними порушеннями.

3. Із накопиченням знань про особливості фізичного розвитку таких дітей створювалися диференційовані системи їх навчання, удосконалювалися зміст, способи і методи фізичного виховання залежно від характеру дефектів, віку дитини, у якому виникло порушення слухової чи зорової функції, фізичне виховання дітей із сенсорними порушеннями все більше розглядалося у єдності з розумовим, моральним, естетичним і трудовим та виступало в якості провідного корекційно-компенсаторного засобу подолання дефектів фізичного розвитку, порушень моторики і життєво важливих рухових навичок і вмінь.

Перспективними вбачаються і дослідження з проблем особливостей фізичного виховання дітей із сенсорними та іншими порушеннями в умовах інклюзивної або інтегрованої освіти, поглиблене вивчення зв'язків медико-біологічних та психолого-педагогічних наук у обґрунтуванні здоров'язберігаючих і корекційно-реабілітаційних технологій фізичного виховання інвалідів різних нозологічних та вікових категорій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байкіна Н. Г. Физическое воспитание в школе глухих и слабослышащих / Н. Г. Байкіна, Б. В. Сермеев. – М. : Советский спорт, 1991. – 64 с.
2. Байкіна Н. Г. Діагностика й корекція психомоторного розвитку осіб з порушенням зору : [навч. посіб.] / Н. Г. Байкіна, Я. В. Крет. —Запоріжжя : ЗНУ, 2005. – 396 с.
3. Засенко В. В. Забезпечення неперервної освіти осіб з порушеннями психофізичного розвитку – вимога сьогодення / В. В. Засенко. // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук. метод. зб. – К., 2008. – Випуск 10. – С. 91 – 95.
4. Бондар В. І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів для його реалізації / В. І. Бондар // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – № 15. – С. 39 – 42.
5. Колупаєва А. А. Інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади як проблема освітнього реформування / А. А. Колупаєва // Педагогічна і психологічна науки в Україні : Т. 3. Психологія, вікова фізіологія та дефектологія. К. : Педагогічна думка, 2007. – С. 331.
6. Ляхова І. М. Теоретико-методичні основи корекції рухової сфери дітей зі зниженим слухом засобами фізичного виховання : афтореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / І. М. Ляхова. – 2006. – 42 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bajkina N. G. (1991). Fizicheskoe vospitanie v shkole глуhих i slaboslyshashih. Moskow:Sovetskij sport. (In Russian).
2. Bajkina N. G, Kret Y. V. (2005). Diagnostika i korekciya psihomotornogo rozvytku osib z porushennyami zoru : [navch. posib.]. Zaporizhya : ZNU. (In Ukrainian).
3. Bondar V. I. (2010). Inklyuzivne navchannya ta pidgotovka pedagogichnykh kadriv dlya jogo realizacii. Naukovij chasopis NPU imeni M. P. Dragomanova, 15, pp. 39 – 42. (In Ukrainian).
4. Zasenko V. V. (2008). Zabezpechennya neprerвної osvity osib z porushennyamj psihofizichnogo rozvytku – vjmoga sogođennyja. Djedaktichni ta socialno-psihologichni aspektj korekciynoi robotj u specialnij shkoli : nauk. metod. zb. Kyiv, 10, pp. 91 – 95. (In Ukrainian).
5. Kolupaeva A. A. (2007). Integruvanny ditej s osobovostyamy psihofizichnogo rozvytku u zagalnoosvitni navchalni zaklady yak problema osvitnogo reformuvanny Pedagogichna i psihologichna nauky v Ukraini : T. 3. Psyholodiya, vikova fiziologiya ta defektologiya. Kyiv: Pedagogichna dumka. (In Ukrainian).
6. Lyahova I. M. (2006). Teoretyko-metodychni osnovy korekcii ruhovoj sfery ditej zi znyzenym sluhom zasobamy fizychnogo vyhovanny : aftoref. dys. na zdobutty nauk. stupeny d-ra ped. nauk : spec. 13.00.03 «Korekciyna pedagogika». (In Ukrainian).